

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

**на тему: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
СТОСУНКІВ У ДІАДІ «ДОНЬКА-БАТЬКО»**

Виконала: студентка IV курсу,
групи 6.0539-2
спеціальності: 053 Психологія
освітньої програми: 053 Психологія
Корнійчук Валерія Олексіївна
Керівник: к.психол.н., доцент кафедри
психології та освітньої діяльності
Овсяннікова В.В.
Рецензент: к.псих.н., доцент кафедри
психології Залановська Л.І.

Запоріжжя

2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти бакалаврський
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

к.психол.н., доцент. Н.О. Губа

« ____ » _____ 2023 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Корнійчук Валерія Олексіївна

Тема роботи: Соціально-психологічні особливості стосунків у діаді «Донька-Батько»

керівник роботи Овсяннікова В.В. д.психол.н., професор кафедри психології
затверджені наказом ЗНУ від «22» 02 2023 року № 341-с

2. Строк подання студентом роботи _____
3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: охарактеризувати діаду Батько-Донька (соціально-психологічні особливості); проаналізувати роль батька в становленні особистості доньки; охарактеризувати вплив взаємин у діаді Батько-Донька на вибір партнера; обґрунтувати специфіку вибору партнера донькою за відсутності батька; експериментально дослідити вплив особливостей в діаді Батько-Донька на вибір партнера.
5. Перелік графічного матеріалу: 1 таблиць, 2 малюнки.
6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання Видав	Завдання Прийняв
Вступ	Овсяннікова В.В, доцент		
Розділ 1	Овсяннікова В.В, доцент		
Розділ 2	Овсяннікова В.В, доцент		
Розділ 3	Овсяннікова В.В, доцент		
Висновки	Овсяннікова В.В, доцент		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	лютий-березень 2023 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2023 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень 2023 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	Квітень-травень 2023 р.	Виконано
5	Написання висновків	травень 2022 р.	Виконано
6	Передзахист	травень 2023 р.	Виконано
7	Нормоконтроль	травень 2023 р.	Виконано

Студент _____ В.О. Корнійчук

Керівник роботи _____ В.В. Овсяннікова

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О. М. Грединарова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота бакалавра: 37 сторінки, 1 таблиця, 2 малюнки, 20 джерел.

Мета роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному вивченні соціально-психологічних особливостей стосунків у діаді Донька-Батько.

Об'єкт дослідження – взаємовідносини в діаді Батько-Донька.

Предмет дослідження – особливості впливу в діаді Батько-Донька на вибір партнера.

В основу дослідження покладено припущення про те, що:

- сформоване у дівчат уявлення про батька обумовлює ставлення до подружжя та специфіку вибору майбутнього партнера;
- вибір дівчатами майбутнього чоловіка визначається тими відносинами, які складаються у них із батьком.

Методи дослідження: теоретичні: (аналіз і синтез літератури з обраної проблеми, синтез і узагальнення отриманих результатів); емпіричні методи (експеримент, анкетування). Було також використано опитувальник «Поведінка батьків та ставлення підлітків до них» Є. Шафер, методику діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі, модифіковану методику «Батьківські твір» О. А. Карабанової.

Наукова новизна дослідження полягають у тому, що:

- обґрунтовано та досліджено специфіку соціально-психологічних особливостей стосунків у діаді Донька-Батько;
 - набуло подальшого розвитку вивчення особливостей впливу соціально-психологічних особливостей стосунків у діаді «Донька-Батько» на вибір партнера донькою у майбутньому
- ДІАДА ДОНЬКА-БАТЬКО, СТОСУНКИ МІЖ БАТЬКОМ ТА ДОНЬКОЮ, ВИБІР МАЙБУТНЬОГО ПАРТНЕРА.

SUMMARY

Korniichuk Valeriia. Socio-Psychological Features of the Relationships in the Daughter-Father Dyad.

Bachelor's qualification work: 37 pages, 1 table, 2 figures, 20 sources.

The purpose of the work is the theoretical substantiation and empirical study of socio-psychological features of the relationship in the Daughter-Father dyad.

The object of the research is mutual relations in the Father-Daughter dyad.

The subject of the study is the peculiarities of the influence of the Father-Daughter dyad on the choice of a partner.

The research is based on the assumption that:

- the image of the father formed by the girls determines the attitude towards the spouse and the specifics of the choice of the future partner;
- girls' choice of a future husband is determined by the relationship they have with their father.

Research methods: theoretical: (analysis and synthesis of literature on the selected problem, synthesis and generalization of the obtained results); empirical methods (experiment, questionnaire). The questionnaire «Behavior of parents and the attitude of teenagers towards them» by E. Shafer, the method of diagnosing interpersonal relations by T. Leary, and the modified method «Parental essay» by O. A. Karabanova were also used.

The scientific novelty of the research is that:

- the specifics of the socio-psychological features of the relationship in the Daughter-Father dyad were substantiated and investigated.
- the study of the features of the influence of socio-psychological features of the relationship in the «Daughter-Father» dyad on the choice of a partner for a daughter in the future has gained further development.

FATHER-DAUGHTER DYAD, RELATIONSHIP BETWEEN FATHER AND DAUGHTER, CHOOSING A FUTURE PARTNER.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН В ДІАДІ БАТЬКО-ДОНЬКА.....	9
1.1. Соціально-психологічні особливості і характеристика діади Батько- Донька.....	9
1.2. Роль батька в становленні особистості доньки.....	11
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ БАТЬКА НА ОСОБИСТЕ ЖИТТЯ ДОНЬКИ.....	17
2.1. Вплив взаємин у діаді Батько-Донька на вибір партнера.....	17
2.2. Специфіка вибору партнера донькою за відсутності батька.....	19
РОЗДІЛ 3 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВЗАЄМИН БАТЬКА ТА ДОНЬКИ НА ВИБІР ПАРТНЕРА.....	23
3.1. Цілі, задачі, методика проведення експерименту.....	23
3.2. Аналіз дослідження.....	24
3.3. Рекомендації психологів щодо правильного виховання доньки батьком.....	31
ВИСНОВКИ.....	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	36
ДОДАТКИ.....	38

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сьогодні, в психологічній практиці, вивчення такого психологічного феномену, як вплив рівня взаємовідносин в діаді Батько-Донька на вибір партнера, є дуже затребуваним. Адже, вважають, що батько – це перший чоловік у житті дівчинки.

Часто, при виборі партнера, жінка не розуміє, чому саме такий вибір вона робить і до яких наслідків це призводить. Дуже важливо, щоб батько був присутній у житті своїх дітей. Батько впливає на формування характеру, світогляду дитини. Навіть якщо батько не бере участі у вихованні доньки, вона все одно може обирати у майбутньому партнерів, схожих на нього.

Якщо дівчина з раннього віку відчуває батьківське кохання, це неодмінно вплине на її характер. Вона шукатиме надійного партнера, який не завдаватиме їй страждань. У підлітковому віці це дозволяє уникнути помилок, які роблять інші дівчата. Як правило, вони сміливіше спілкуються з потенційними партнерами і впевнено відмовляють тим, хто хоче скористатися їхньою довірливістю та молодістю. Вони не хочуть випадкових партнерів, а, навпаки, шукають стабільних відносин.

Якщо дівчину виховували дбайливі батьки, то вона буде керуватися безпекою, ухвалюючи правильні рішення про вибір партнера. Це призводить до того, що вона не боїться відмовляти поганим кандидатам і висловлювати власну думку.

Якщо батько відмовляється від доньки, не приділяє їй часу та уваги, це негативно позначається на дитині. Дівчата, у яких склалися погані стосунки з батьком, несвідомо обирають партнера, який завдає їм страждань. Через відсутність довіри та почуття безпеки, дівчата повністю потрапляють під владу партнера. Зрештою вони потрапляють у відносини, в яких відчуваються нижчою істотою і повністю підкоряються бажанням чоловіка.

Ось чому для дівчини дуже важливо ще в дитинстві відчувати батьківське кохання. Ставши дорослою, вона шукатиме чоловіка, який подарує їй аналогічні емоції. Це правило завжди працює.

В останнє десятиліття з'являються роботи, присвячені ролі батька в сім'ї, впливу образу батька на самоактуалізацію особистості, на особистісні характеристики дитини. Проте загалом аналіз емпіричних досліджень, присвячених цій проблемі, показує, що у вітчизняній та зарубіжній літературі недостатньо вивченим залишається питання, що стосується виховного внеску батька у формування особи дитини, зокрема доньки.

Така актуальність проблеми зумовила вибір теми дипломної роботи: «Соціально-психологічні особливості стосунків у діаді «Донька-Батько».

Метою роботи є дослідження соціально-психологічних особливостей стосунків у діаді Донька-Батько.

Об'єкт дослідження – взаємовідносини в діаді Батько-Донька.

Предмет дослідження – особливості впливу в діаді Батько-Донька на вибір партнера.

Гіпотеза дослідження. У відповідності з метою, об'єктом і предметом дослідження, було висунуто ряд припущень, що виступили як гіпотеза:

- сформоване у дівчат уявлення про батька обумовлює ставлення до подружжя та специфіку вибору майбутнього партнера;
- вибір дівчатами майбутнього чоловіка визначається тими відносинами, які складаються у них із батьком.

Мета роботи передбачає виконання наступних завдань:

1. Охарактеризувати діаду Батько-Донька (соціально-психологічні особливості).
2. Проаналізувати роль батька в становленні особистості доньки.
3. Охарактеризувати вплив взаємин у діаді Батько-Донька на вибір партнера.

4. Обґрунтувати специфіку вибору партнера донькою за відсутності батька.
5. Експериментально дослідити вплив особливостей в діаді Батько-Донька на вибір партнера.
6. Проаналізувати проведені дослідження.
7. Надати рекомендації психологів щодо правильного виховання доньки батьком.

Методи та організація дослідження. Метод теоретичного аналізу психологічної літератури з проблеми, що вивчається. Емпіричні методи (експеримент, анкетування). Було використано опитувальник «Поведінка батьків та ставлення підлітків до них» Є. Шафер, методику діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі, модифіковану методику «Батьківські твір» О. А. Карабанової.

Наукова новизна. Дано порівняльний аналіз уявлень дівчат про психологічні якості батька та майбутнього чоловіка, що дозволило зробити висновок, що вибір майбутнього партнера залежить не тільки від особистісних особливостей батька, а й від стилів взаємовідносин, що складаються з ним у ситуаціях сімейної взаємодії.

Практична значимість. Результати дослідження можуть бути застосовані у розробленні конкретних психологічних рекомендацій щодо правильного виховання батьком доньки. Також, отримані дані можуть бути враховані під час організації навчально-виховного процесу.

Структура та обсяг роботи. Курсова робота складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН В ДІАДІ БАТЬКО-ДОНЬКА

1.1. Соціально-психологічні особливості і характеристика діади Батько-Донька

Сім'я та сімейні відносини відіграють величезну роль у формуванні та розвитку особистості. Донедавна більшість дослідників, які вивчали вплив сім'ї на розвиток дитини, не враховували стать дитини, а також особливості поведінки з нею батька та матері. Але, як зазначають вчені, стать дитини одна із основних умов, які впливають на специфіку індивідуального розвитку. Батьки по-різному і з різним успіхом виховують дітей своєї та протилежної статі. Відношення батька до дитини може сильно відрізнятись і тому по-різному впливати на її розвиток.

Спотворена структура сім'ї (неповна сім'я), а також аномальні стилі виховання, що застосовуються матір'ю, можуть виступити як причини труднощів соціалізації дитини. Тому багато психологів та психотерапевтів вважають, що вирішенням проблеми є, перш за все, повернення батькові його ролі, характерної для нормальної сім'ї, тобто ролі глави сім'ї.

За недостатньо включеної позиції батька у життя сім'ї, діти сильніше прив'язані до матері. Це відбувається й у тому випадку, коли дитина боїться батька через його грубість або зайву суворість. Тоді дитина прагне отримати відсутнє тепло і увагу від матері, невротично прив'язуючись до неї.

За результатами дослідження А. Клер, Г. Фігдора, Д. Хіт та ін., батько грає важливу роль у процесі проходження всіх стадій психологічного розвитку [10, 356].

Хлопчики зазвичай висувають високі вимоги до матері. У той же час і дівчатка вимагають багато від батька, у них відбувається формування ідеального образу батька. Чим більше дитина прив'язана до матері (у порівнянні з батьком),

тим менш активно вона може протистояти агресії оточуючих. Адже тільки батько здатний сформувати у дитини здатність до ініціативи та протистояння груповому тиску. Крім того, від прихильності дитини до батька залежить її самооцінка.

Деякі соціальні психологи, дотримуються думки, що батьківська турбота так само сприятлива для немовляти, як і материнська. Вчені наводять результати досліджень, проведених у стандартній обстановці, які говорять про те, що батько виявляє не меншу сенситивність, кохання та спритність у годівлі та підтримці своєї новонародженої дитини, ніж мати. По мірі дорослішання дитина все менше потребує безпосереднього догляду, і, якщо це благополучна сім'я, батько починає більше взаємодіяти з малюком.

Батько, який часто спілкується зі своїми маленькими дітьми, чуйно реагує на їх сигнали і стає значущою фігурою в дитячому світі, частіше виявляє себе «як дієвий посередник соціалізації». Коли в такій сім'ї дитина дорослішає, батько перетворюється на важливу позитивну рольову модель.

На батька дівчинки покладено багато завдань, і одне з них — допомогти дочці здійснити перехід із захищеної домашньої сфери в зовнішній світ, допомогти впоратися з ним і з конфліктами, які він створює, допомогти бути впевненою в собі, сформувати адекватний рівень самооцінки [4, 304].

Дівчатка частіше відчують відчуженість з боку батька, хлопчики – з боку матері. У прояві позитивних батьківських почуттів (кохання, захисту, вимогливості) найвищу оцінку у психологічних дослідженнях отримують матері. Це говорить про те що у 16-17 річних підлітків провідною фігурою є мати .

Якщо говорити про покарання, то, на думку окремих авторів, батько більше схильний до фізичних покарань, а мати – до психологічного впливу. За даними західних авторів, матері більш поблажливі і терпимі до дівчаток. Роль батька полягає в тому, що він допомагає дівчині подолати залежність від матері, яка виникла в ранньому дитинстві.

Батько, який заохочує свою доньку у допомозі матері по господарству, сприятливо впливає на появу жіночності. Чоловік повинен хвалити дружину при дитині, таким чином дівчинка відчує цінність жінки в сім'ї і

намагатиметься бути схожою на свою матір. Якщо ж тато буде холодним, ворожим або буде байдуже ставитися до матері, то дівчинка в майбутньому може мати труднощі у спілкуванні з чоловіками.

Батько дуже важливий для дочки з таких причин:

– якщо батько був поруч зі своєю донькою від самого дитинства до повноліття, це означає, що дівчина швидко перенесе труднощі дорослого життя і їй буде легко порозумітися з протилежною статтю;

– відомо, що з самого народження діти спостерігають за батьками і копіюють їх поведінку, жести, міміку, слова. Коли дочка спостерігає за взаєминами мами та тата, вона розуміє, якою має бути сім'я. Звичайно, це в тому випадку, якщо стосунки між подружжям люблять та довірчі;

– батько повинен поводитися і з дружиною, і з донькою, як покровитель та захисник. Тоді дівчинка знатиме, що треба шукати собі такого супутника життя, який зміг би забезпечити їй постійне кохання, турботу та опору.

Отже, якщо донька росте в атмосфері турботи, тепла, уваги та ніжності, то в майбутньому вона перетвориться на прекрасну дівчину, яка піклується про свою родину і бажає своєму чоловікові тільки добра.

1.2. Роль батька в становленні особистості доньки

Однією з тенденцій сучасного суспільства є фемінізація. Вплив даного процесу на виховання дітей виявляється в активному залученні матері у всі сфери життя дитини та її лідируюче положення в процесі формування її особистості. Звісно, жінка здатна виховати дитину і прищепити всі необхідні якості: доброту, впевненість у собі, високу самооцінку. Але, незважаючи на спроби жінки покласти на себе роль чоловіка, для повноцінного розвитку дитини необхідна правильна модель поведінки обох статей.

Нині проблема впливу батька на становлення особистості доньки стає дедалі актуальнішою. У психолого-педагогічній літературі традиційно багато уваги приділяється сім'ї та сімейному вихованню.

Згідно з уявленнями О. Столярчук, роль батька у вихованні полягає у заохоченні активності, спрямованої на розвиток соціальної компетентності. Якщо мати надає дитині можливість відчувати інтимність людської любові, то батько прокладає їй шлях до людського суспільства. Батько є для дівчаток джерелом знань про мир, працю, сприяє формуванню соціально корисних цілей та ідеалів [16].

М. Стернійчук зазначає: «Материнська турбота забезпечує можливість прийняття, батькова ж турбота спонукає до віддачі. І те й інше необхідне для стійкого розвитку особистості» [15, 147].

Психологи виділяють наступну класифікацію типів батька по відношенню до виховання доньки:

1. Турботливий батько, який бере на себе всі функції матері. Але не завжди йому вдається це робити з належним терпінням. Настрій тата постійно тисне на дитину: коли все добре, він дбайливий, добрий, чуйний, а якщо щось не так – буває нестримним, запальним, навіть злим.

1. Тато, який постійно хоче догодити дитині. Він покійно тягне батьківську ношу: дбайливий, ніжний, перепади настрою йому не властиві. Донька, якій все дозволяється і все прощається, зручно «влаштується», перетворюючись на маленького деспота.

2. Злий, жорстокий батько. У сім'ї панує страх, що ганяє душу дівчинки в лабіринт глухого бездоріжжя. Покарання як профілактика – улюблений спосіб виховання. З таким батьком цілком можливо, що у доньки рано чи пізно закипить і прорветься назовні почуття ненависті до батька.

3. Тато, який визнає лише постійно діючі правила без винятку, який ніколи не йде на компроміси, тим самим наче б то «полегшуючи» долю дитини, коли вона не права.

4. Безвідповідальний батько. Його ідеал – вільне холостяцьке життя без відповідальності за долю близьких людей. Сім'я для нього – важка ноша, дитина – тягар, предмет клопотів дружини.

5. Тато, який не має свого голосу в сім'ї. Побоюючись гніву дружини у важкі для доньки моменти, він не може перейти на її сторону, щоб допомогти [9, 172].

Виділяється чотири основні аспекти батьківської значимості при формуванні особистості доньки. До них відносяться:

- участь батька у процесі перебудови емоційно-близьких стосунків доньки з матір'ю;
- відкриття донці якісно нових, відмінних способів взаємодії;
- допомога у формуванні у доньки уявлень про сімейну ієрархію, та формування у неї уявлень про себе як про нащадка.

Розглянемо ці аспекти докладніше. Спочатку для 1-2 річної доньки існує лише мати, яка піклується про неї та задовольняє всі її потреби. Проте для правильного розвитку дитині необхідний хтось третій, сторонній, який доповнює діаду «Мати-Дитина».

У свою чергу, цей «хтось» (батько) повинен мати три важливі якості:

- бути однаково важливим як для матері, так і для дитини;
- бути здатним до емпатичного сприйняття дитини;
- бути досить віддаленим, порівняно з матір'ю.

Труднощі, зумовлені відсутністю такої людини, призводять до серйозних емоційних проблем та утрудненням у формуванні ідентичності доньки.

У деяких сім'ях цю роль беруть на себе бабусі. Але як було зазначено вище, для повноцінного розвитку дитини необхідно присутність батьків обох статей. Тому, не менш важливо, щоб донька могла мати надійні та стійкі відносини, відмінні від дитячо-материнських.

Крім того, батько ділиться з донькою досвідом, який відрізняється від того, що дає йому мати. Аналізуючи відносну кількість наукового матеріалу,

можна дійти висновку, що центральне місце у вихованні дитини віддається матері. Батько ж грає другорядну роль. Зокрема А. Крайлюк зазначає, що самовизначення батька як вихователя формується, як правило, пізніше, ніж у матері, і з цієї причини найбільшу прихильність до батька доньки починають відчувати, коли вже підросли [7, 207].

Психологи зазначають, що діти, виховані матір'ю, мають гуманітарний склад розуму. Також було відзначено пряму залежність обдарованості дитини від складності професії батька [19, 10].

Методи виховання батьків дуже відрізняються: деякі воліють до тотального контролю над дитиною, інші вважають, що для повноцінного розвитку дітей необхідна повна свобода дій. Але за будь-якого підходу необхідно пам'ятати про важливість батьківських установок: тих, які несуть у собі кохання, впевненість, захищеність та налаштовують дівчинку на позитивне мислення.

У таких дівчаток самооцінка значно вища, і загалом вони досягають високих результатів. Але, незважаючи на те, що всі батьки в тій чи іншій мірі по-різному люблять своїх дітей, виражаються ці почуття по-різному.

Для нашої культури нехарактерний зовнішній прояв кохання та ніжності батька до доньки. Зазвичай тато йде поруч, складається враження, що він просто супроводжує дитину, а не гуляє з нею. Не кожен батько має у звичці посадити своє чадо на коліна, запитати що нового донька сьогодні дізналася, що бачила, похвалити її за побудовану фортецю з кубиків чи гарний малюнок.

Особливу увагу необхідно приділити місцю осуду та похвали в вихованні доньки батьком. Засудження чи заборону необхідно висловлювати доброзичливо, у м'якій формі, неприпустимі осуд особистості доньки. Так, слід говорити не «ти погана», а «ти погано зробила».

Також вчені-психологи радять уникати приставки «не» у спілкуванні з донькою. Наприклад, замість «не роби так» слід сказати «краще зроби інакше, ось як». Взагалі, з виховної погляду заохочення ефективніше, ніж осуд.

Коли донці забороняється що-небудь робити, вона стикається з тим, що робити не можна, але в той же час вона ще не знає, яка поведінка в цій ситуації буде вважатися правильною. Тому, після заборони чи докору, батьку важливо продемонструвати необхідну модель поведінки.

Проблема вибору методів виховання проявляється в іншій негативній рисі нашої культури – переважання осуду над похвалою. Іноді, виховання батька зводиться лише до зауважень та заборон, що веде до формування у доньки уявлення про батька як про людину, яка сприймає її як «погану» (на відміну від матері), низько її оцінює.

Надалі ця модель поширюється і на оточуючих: дівчинка відчуває себе невпевненою серед однолітків, постійно чекаючи негатив у свою адресу. Особливо несприятливим є авторитарний стиль виховання. У такому разі донька, потрапляючи в незнайому ситуацію, відчуває почуття тривоги, невпевненості, бо в молодшому віці діти постійно стикаються з новим, дитина весь час перебуває у стресовому стані. З'являється страх спонтанності, страх висловлювання власних ідей.

Іншою надзвичайно важливою функцією батька є організація сексуального виховання. Саме у сім'ї, спостерігаючи за відносинами матері та батька, у доньки формується якась модель поведінки з протилежною статтю. На ранньому етапі розвитку дитина неусвідомлено копіюватиме поведінку стосовно протилежної статі.

Саме з цієї причини важливо стежити за своїми вчинками, діями. Не слід сподіватися на те, що дівчинка занадто мала і нічого не розуміє. Сприйняття навколишнього середовища відбувається на підсвідомому рівні, що призводить до несвідомого копіювання поведінки батьків.

У той же час, психіатр Р. Кемпбелл зазначає, що активний вплив батька на статеву ідентифікацію дівчинки, яка полягає у схваленні себе як гідної представниці жіночої статі, відбувається в період її молодості. До 13-14 років, у дитини виникає потреба у визнанні батьком своєї жіночності. Результат такого

впливу має проявитися в позитивній самооцінці, у задоволенні своєю зовнішністю.

З іншого боку, варто зазначити, що у дівчаток з відсутньою правильною моделлю поведінки батька, спостерігається неадекватна оцінка осіб чоловічої статі, що веде до проблем у вибудовуванні відносин.

Психологами виявлено також прямий зв'язок емоційного стану батька з формуванням психіки дівчинки. Наприклад, агресія дівчинки може пояснюватися слабкістю батьківського початку та прояву протесту проти надмірної залежності від матері.

Батьки, чиї діти хворіють на неврози, характеризуються як більш сором'язливі, боязкі, замкнуті, невпевнені у собі. У імпульсивних батьків, схильних до несподіваних дій, дівчатка часто страждають неврозами. Також недовірливість батька, що виражається у постійній невпевненості у правильності свого вибору, як правило, призводить до розвитку психологічних проблем доньки. Зайва строгість батька може також стати причиною постійних страхів дівчинки.

Таким чином, батько відіграє провідну роль в становленні особистості доньки.

РОЗДІЛ 2

ВПЛИВ БАТЬКА НА ОСОБИСТЕ ЖИТТЯ ДОНЬКИ

2.1. Вплив взаємин у діаді Батько-Донька на вибір партнера

Становлення особистості людини в першу чергу залежить від сім'ї, у якій вона виховується. Саме сім'я, виступаючи як референтна група, є джерелом соціальних установок і ціннісних орієнтацій суб'єкта. В цьому випадку для людини найбільш значимими є мати і батько. У сучасному суспільстві сім'я зазнає істотних змін, зокрема у системі батьківсько-материнських ролей.

Поступово переглядається стереотипна думка про те, що виховання дитини є насамперед обов'язком матері, а не обов'язком батька, який виявляється дистанційованим від нього. Ця трансформація пов'язана з тим, що для повноцінного розвитку дитини необхідна участь у її вихованні як і матері, так і батька. З цього випливає, що батько поряд з матір'ю є значним чоловіком у житті дитини.

Батько значно впливає на вибір людиною шлюбного партнера, а також на його готовність до майбутнього сімейного життя. Відповідно до Державної служби статистики України, кількість розлучень в Україні зростає. Наприклад, у 2019 році їх кількість склала 65%, 2020 року – 72% [2]. Однією з причин розлучень, особливо у роки шлюбу, є сформований у свідомості людини образ ідеального шлюбного партнера. Тут мотивом вибору партнера є «ідентифікація». Вона полягає в тому, що вибір шлюбного партнера складає основі уявлення про батька, як про ідеального партнера.

Особливу роль батько грає у становленні особистості жінки, оскільки є одним із значних чоловіків у її житті. Батько повинен сформувати в неї навички спілкування з протилежною статтю та навчити розумітися на чоловічій психології.

Існує тісний зв'язок між ставленням жінки до батька та її ставленням до протилежної статі. Особливості поведінки батька, його риси фіксуються жінкою на несвідомому рівні і стають зразком її майбутніх відносин з чоловіком. Саме тому жінка, як правило, будує відносини з протилежною статтю так само, як будувалися її відносини з батьком. Це знаходить свій відбиток у її майбутньому особистому та сімейному житті.

Крім того, на формування образу шлюбного партнера впливають рівень досягнень батька та його соціальний статус, які є важливими складовими образу батька. Більшість жінок вважають, що їхній батько міг би досягти в житті більшого.

Поняття «образ батька» у психології вчені визначають по-різному. Деякі розглядають образ батька, як структуру психічного розвитку особистості, що формується з народження людини під впливом внутрішніх (статеві особливості, ситуативні напрями та фантазії і т. д.) та зовнішніх (стосунки з батьком, спілкування зі значущими людьми і т. д.) факторів.

А. Кочарян визначає, що: «позитивний образ батька більшою мірою, ніж образ матері, сприяє засвоєнню і сприйняттю дівчатами цінностей самоактуалізації» [8, 161].

Образ батька задає стратегії вибору жінками майбутнього шлюбного партнера. Стратегія вибору шлюбного партнера, що належить до типу батька, визначається позитивними відносинами жінок із батьком. Також, подібна стратегія пошуку шлюбного партнера відзначається у жінок, які позитивно ставляться до директивних форм поведінки батька. Наприклад, контроль за дотриманням жінками соціальних норм, впевненість батька в собі і т. д. Стратегію уникнення чоловіків до типу батька, зумовлюють ворожість у стосунках з батьком, автономність у його виховних підходах, а саме: відсутність у батька інтересу до спілкування з дочкою, дистанціювання, неемоційність, відстороненість від проблем сім'ї тощо.

Таким чином, великий вплив на вибір жінкою майбутнього шлюбного партнера надає сформований образ батька. Цей вибір залежить як від

особистісних особливостей батька, так і від якості взаємовідносин. Існують дві головні тенденції у відносинах доньки з батьком: «директивність», що характеризує батька як людину, спрямовує доньку на шлях дотримання норм і правил, прийнятих у суспільстві, і «позитивний інтерес», що характеризується впевненістю батька в собі, відкритістю відносин між донькою та батьком.

2.2. Специфіка вибору партнера донькою за відсутності батька

Важливість батька в сім'ї неможливо перецінити. Адже він є головою сім'ї. Відсутність батька негативно відображається не тільки на дітях, але і на їх матері. Адже їй не вистачає підтримки зі сторони сильної статі.

Ті поради, які дає батько своїм донькам, його любов і мислення, надають впевненість і спокій, які так необхідні для побудови морально здорової особистості. Дитинство проходить дуже швидко, що ми просто не встигаємо його помітити. Саме в цей час у дівчаток формується характер, погляди, амбіції і мрії.

Загальновідомо, що матері більш емоційні і терпимі, ніж татусі. У результаті вони не можуть зробити дитину більше дисциплінованою. Таким чином, відсутність батька в сім'ї дуже позначається на дівчатках. Протягом життя вони будуть відчувати себе менш захищеними. Представницям жіночої статі не буде кому показати, як чоловік повинен відноситися до своєї дружини і сім'ї. Під впливом дбайливого батька, дівчата виростають більше жіночними і впевненими в собі. Коли в сім'ї є батько, вони «з перших вуст» вивчають основні правила взаємовідносин між чоловіком і жінкою. Без батька, дівчата не бачать нормальних відносин. І їм ні з чим буде порівнювати це у дорослому житті.

Деякі матері можуть частково дисциплінувати своїх дітей. Але дослідження показують, що коли поряд немає чоловіка, діти з більшою ймовірністю почнуть виявляти погану поведінку. Це може бути через те, що

дисципліна батька часто більша і поважна, ніж матері. Або через те, що у матері-одиначки менше часу і енергії, щоб контролювати своїх дітей.

Мати по більшому рахунку більше ніжна і добра зі своїми дітьми. І діти набагато частіше будуть ігнорувати вказівки своєї матері. Адже як би вона не старалася виховуючи дитину, вона може забезпечити тільки приклад для повторення, інтерпретований з жіночої точки зору.

Дівчатка в будь-якому випадку відчують відсутність батька в сім'ї, і зрозуміють, чого їм чогось не вистачає. Особливо, коли будуть бачити, як інші доньки грають зі своїми татками.

Згідно з науковими дослідженнями, відсутність батька дуже негативно позначається на багатьох сферах життя дитини, у тому числі на романтичних стосунках, кар'єрі та ментальному здоров'ї.

За даними соціологічних досліджень, у 2020 році 72% українців вважали, що батько може не гірше матері доглядати маленьку дитину і вести домашнє господарство. При цьому у 2020 році налічувалося понад 3 мільйонів сімей, у яких дітей виховують матері-одиначки – це майже третина всіх українських сімей [2].

Виховувати дітей у повному осередку суспільства, де побутові обов'язки діляться навпіл – мрія, якої хочеться прагнути. Але реальність така, що жінки частіше за чоловіків беруть на себе стовідсоткову відповідальність за виховання підростаючого покоління, якому, у свою чергу, доводиться маневрувати у світі без опори на батьківське плече.

Таким чином, у дівчаток, які ростуть без батька, частіше виникають проблеми зі здоров'ям, що переходять у хронічні захворювання (порушення роботи центральної нервової та серцево-судинної системи, шлунково-кишкового тракту). Причиною цього є не лише відсутність тата, а й нестабільний емоційний стан матері-одиначки та її перевантаженість у повсякденному житті [12, 43].

Дівчата, які виростили без батька, не уявляють свою майбутню родину повною. Фахівці пояснюють це тим, що дівчата тяжко переживають відсутність батька у сім'ї, особливо якщо ця обставина супроводжується матеріальними труднощами. А з такими труднощами стикаються 28% неповних сімей, які перебувають за межею бідності.

Дитинство доньки, проведене без батька, може вплинути і на те, як вона будуватиме романтичні та сексуальні відносини. Незважаючи на те, що відсутність батька може відбитися на добробуті дітей обох статей, більша частина літератури зосереджена на впливі безбачченків на статевий розвиток та репродуктивні функції дівчаток.

Наприклад, у роботі психолога В. Радчук говориться, що дівчатка-підлітки, яких виховували матері-одиначки, мали вдвічі більше статевих контактів і в сім разів частіше завагітніли до 17 років у порівнянні з дівчатками, батьки яких були присутніми на ранньому етапі їх розвитку. По-друге, дівчата, які виростили без батька, можуть прагнути отримати турботу та схвалення через секс [13, 232].

Ще одне спостереження В. Радчук полягало в тому, що дівчата, дитинство яких пройшло без батька, часто потрапляють у співзалежні стосунки, тому що через низьку самооцінку їм важко протистояти маніпуляціям [13].

Психологи виділяють наступні наслідки відсутності батька у житті доньки:

1. Недовіра до чоловіків.
2. Гіперсексуальність як спосіб самоствердитись. Чоловічу увагу, турботу, похвалу вона намагається отримати через інтимні стосунки.
3. Болюча залежність. Вона готова піти на багато жертв, щоб утримати чоловіка. Це можуть бути щирі та вірні жінки, і якщо партнер вирішує скористатися їх беззахисністю, вони опиняються в групі ризику: їм особливо важко протистояти маніпуляторам.
4. Жінка, позбавлена в дитинстві чоловічого зразка для наслідування, намагатиметься знайти його в чоловікові, з яким вона входить у стосунки. Вона

спробує здобути від нього батьківську любов і визнання, яких не отримувала від батька. Це призводить до токсичних відносин, залежності від партнера, частих розривів або розлучень [7; 17; 20].

Відсутність батька в житті дочки призводить до втрати почуття безпеки та виникнення занепокоєння, а часто й почуття провини. Коли чоловік йде з сім'ї, дитина не розуміє справжніх причин цієї ситуації, які стосуються світу дорослих, і шукає причини, що привели до відсутності батька. Це почуття, які руйнівні впливають на формування самооцінки майбутньої жінки. Психологічним наслідком також є руйнування основ ідентичності.

Часто буває й таке, що відсутність батька у вихованні дівчинки-підлітка змушує її занадто багато уваги приділяти своїй матері, особливо коли вона не може впоратися з відходом партнера. Дочка стає її опікуном, бере на себе деякі домашні справи, стає слухняною і приймає точку зору своєї матері по відношенню до чоловіків: їм не можна довіряти, тому що всі вони кидають, дурять і зраджують. У результаті виникає небажання вступати у відносини.

Таким чином, тато – перший чоловік у житті дівчинки. Саме він часто стає її ідеалом, а його риси є взірцем бажаних рис майбутнього партнера. Його присутність та отримання від нього любові, прийняття та схвалення формують її жіночність і є першим випробуванням її привабливості. Відсутність батька позбавляє її цих якостей та сприяє надмірній незахищеності, сором'язливості, незручності у відносинах з іншими та труднощам у побудові відносин.

Відсутність батька – це серйозний урок як для жінок. Залучення тата у спілкування з донькою вкрай важливо для її емоційного здоров'я та майбутніх взаємин із чоловіками.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВЗАЄМИН БАТЬКА ТА ДОНЬКИ НА ВИБІР ПАРТНЕРА

3.1. Цілі, задачі, методика проведення експерименту

З метою вивчення впливу взаємин батька та доньки на вибір партнера, було організовано і проведене експериментальне дослідження, яке проводилось у 2023 навчальному році. Дослідження проводилось на базі Запорізького національного університету. В експерименті приймали участь всього 20 учасників.

Цілі та задачі експерименту: експериментальне дослідження було спрямоване на виявлення особливостей сформованого у дівчат образу батька, визначення основних характеристик образу потенційного чоловіка, що повинно сприяти виявленню взаємозв'язку та впливу образу батька, що сформувався, на образ потенційного чоловіка.

Констатуючий етап експериментального дослідження був присвячений підбору методик, відповідно до поставлених задач. З метою визначення когнітивної та емоційної сторін образу батька та образу майбутнього чоловіка, виявлення уявлень дівчат про сім'ю, порівняння відмінностей сприйняття образу батька та образу майбутнього чоловіка в повних та неповних (материнських) сім'ях, було проведено дослідження за допомогою модифікованої проєктивної методики «Батьківський твір» (Карабанової О.А.).

У процесі дослідження учасниці були поділені на дві групи: дівчата, які виховуються у повній сім'ї (69,7%); дівчата, які виховуються у неповній (материнській) сім'ї (30,3%).

З метою вивчення особливостей взаємовідносин дівчат із батьком, виявлення виховних впливів батька, був використаний модифікований опитувальник «Поведінка батьків та ставлення підлітків до них» Е. Шафер

(Додаток Б). В опитуванні брала участь лише група дівчат із повних сімей. Виявлення поведінкової сторони образу батька здійснювалося шляхом визначення по відношенню дочки з батьком.

З метою виявлення взаємозв'язку та впливу сформованого раннього образу батька на вибір майбутнього чоловіка, а також виявлення відповідності образу батька образу потенційного чоловіка, нами було здійснено порівняльний аналіз значних психологічних тенденцій двох досліджуваних аспектів: «Мій ідеал чоловіка», «Мій батько» за методикою міжперсональних відносин Т. Лірі (Додаток Б).

3.2. Аналіз дослідження

При порівняльному аналізі образу батька у повних та неповних (материнських) сім'ях було виявлено такі особливості (За методикою «Батьківський твір» О.А. Карабанової:

- образ батька чіткіше представлений у відповідях учасниць з повних сімей;
- учасниці з повних і з неповних сімей характеризують батька у минулому як дбайливого та зразкового сім'янина;
- обидві групи учасниць вважають батька здатним залишити сім'ю та дітей;
- у висловлюваннях дівчат із повних сімей були зазначені певні особливості: батько дуже опікується дітьми.
- при порівнянні батька і майбутнього чоловіка більшість дівчат з неповних сімей хотіли б, щоб чоловік був повною протилежністю їхньому батькові, тоді як решта половини піддослідних хотіла б, щоб їхній батько і майбутній чоловік були чимось схожі.

Подібність батька та чоловіка, їхню дружбу схвалюють 57,5% дівчат із повних сімей, а 37,5% припускають, що їхній майбутній чоловік не буде схожий на батька, 3,7% дівчат із повних сімей вважають, що батько та майбутній чоловік повинні любити їх.

Діагностичні процедури, спрямовані на визначення основних характеристик образу потенційного чоловіка у дівчат, дозволили зробити такі висновки:

– виявлено, що і в повних і в неповних сім'ях ідеалом чоловіка вважають добру, розумну, надійну, привабливу, чесну людину. Важливими характеристиками для учасниць є «розуміння» та «любов». Як ідеал чоловіка 20% дівчат з повних сімей і 20% – з неповних називають акторів, друзів, близьких родичів;

– серед негативних якостей чоловіки дівчата особливо виділяють: приниження, образу та побиття жінок; хвастощі, алкоголізм і куріння. Дівчата з повних та неповних сімей єдині на думці, що більшість чоловіків - зраджують дружинам, не приділяють уваги сім'ї, егоїстичні. По відношенню до юнаків учасниці виділяють ще одну якість – безвідповідальність, легковажність, неготовність до майбутнього сімейного життя;

– даючи характеристику майбутньому чоловікові, серед пріоритетів учасниць можна виділити загальні параметри учасниць з повної та неповної сімей. Майбутній чоловік має бути люблячим, розуміючим, розумним і добрим;

– спостерігаються схожі варіанти відповідей, які висловлюються на думку «Мій майбутній чоловік буде схожий». У повних і неповних сім'ях учасниці хотіли б, щоб майбутній чоловік був схожий друга, родича, батька;

– необхідно відзначити, що дівчата з повних сімей більше впевнені у собі, про що свідчать їхні відповіді. Вони вважають, що більшість юнаків недостойні дівчат, погано виховані. Їм подобається, коли чоловіки уважні. Однією із суттєвих вимог до майбутнього чоловіка вони вважають матеріальну забезпеченість;

– у відповідях досліджуваних із неповних сімей, можна виділити особливо важливі характеристики чоловіків: вірність, мужність, терпіння, відсутність шкідливих звичок. Дівчата з неповних сімей менш вимогливі до майбутнього чоловіка;

– можна виявити протиріччя між ідеалом чоловіка і ставленням більшості чоловіків і юнаків. Якщо ідеал і майбутній чоловік має бути люблячим, розуміючим, розумним, вірним; то сучасні юнаки та чоловіки зовсім не відповідають ідеалу.

З метою вивчення особливостей взаємин дівчат з батьком, виявлення виховних впливів батька, був використаний модифікований опитувальник «Поведінка батьків та ставлення підлітків до них». В опитуванні брала участь лише група дівчат із повних сімей. Виявлення поведінкової сторони образу батька здійснювалося шляхом визначення по відношенню дочки з батьком. Отримані дані за методикою відображені у діаграмі (рис. 3.1).

Результати методики дозволили згрупувати досліджуваних за такими параметрами:

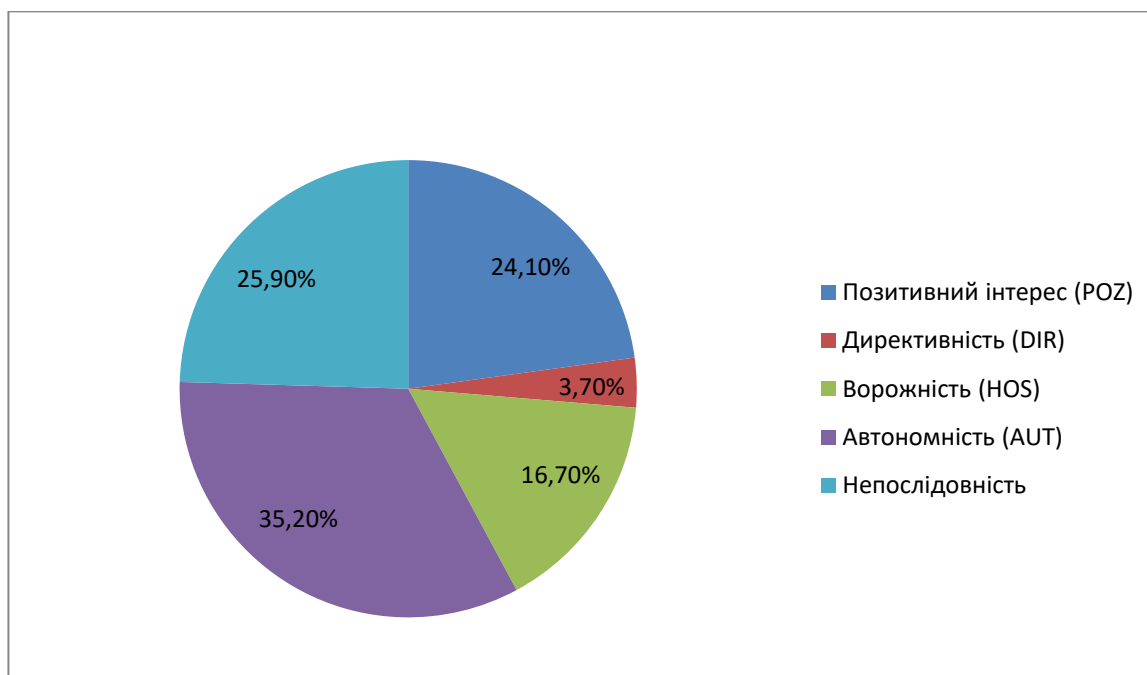

Рис. 3.1 Провідні параметри взаємодії дочки з батьком

Перша група – група «Позитивний інтерес». З усіх існуючих шкал оцінки батька дочкою у членів цієї групи переважає шкала позитивного інтересу (POZ). Ця група становить 24,1% від усієї вибірки досліджуваних.

Друга група – група «Директивність». З усіх шкал оцінки батька дочкою у членів цієї групи переважає шкала «Директивність» (DIR). Група директивності становить 3,7% загальної кількості піддослідних.

Третя група – група «Ворожність» (HOS). Дівчата цієї групи становлять 16,7 % від усієї вибірки.

Четверта – група «Автономність». З усіх існуючих шкал у членів цієї групи при взаємодії дочки з батьком переважає шкала «Автономність» (AUT). Ця група становить 35,2% від усієї вибірки.

П'ята група – група «Непоследовність». Головною якістю батька дівчини цієї групи вважають непоследовність, непередбачуваність. Група складає 25,9%.

Стандартизовані дані за методикою дозволили виділити три рівні за кожним досліджуваним параметром: рівень норми, рівень високої вираженості параметра (патологічності), рівень слабкої вираженості параметра. Серед параметрів, найбільш чітко виражених (вище норми), можна виділити автономність та непоследовність у відносинах дочки з батьком. Найбільш слабо виражені параметри позитивного інтересу та директивності.

З метою виявлення взаємозв'язку та впливу сформованого раніше образу батька на вибір майбутнього чоловіка, а також виявлення відповідності образу батька образу потенційного чоловіка, нами було здійснено порівняльний аналіз значущих психологічних тенденцій двох досліджуваних аспектів: «Мій ідеал чоловіка», «Мій батько» за методикою міжперсональних відносин Т. Лірі.

Якісний аналіз тесту Т. Лірі показав, що провідною тенденцією в оцінці батька стала тенденція «Домінантність-владність-деспотичність». Ця тенденція становить 55,6% від усіх досліджуваних. Оцінюючи ідеал чоловіка провідною тенденцій з усієї вибірки також стала тенденція «Домінантність- владність- деспотичність». Вона становить 66,7% виборів усіх випробуваних.

Результати дослідження зафіксовано у гістограмі (рис. 3.2).

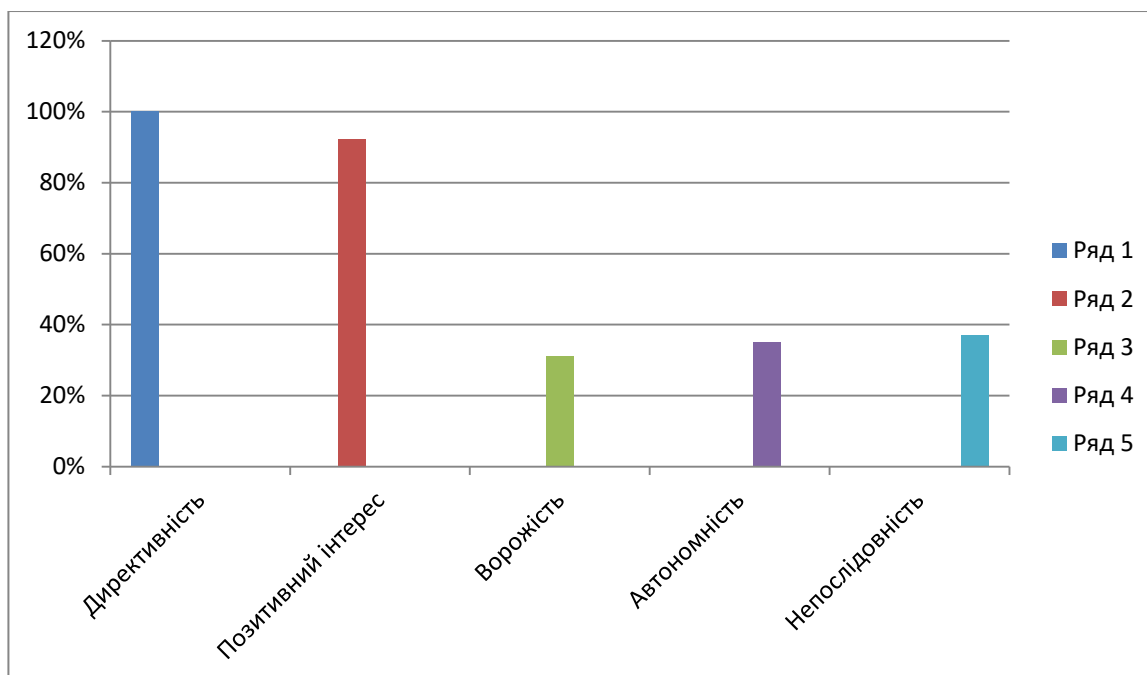

Рис. 3.2 Збіг провідних психологічних якостей батька та майбутнього супутника життя

Дані гістограми показали, що найбільша кількість збігів у дівчат, об'єднаних у групу «Директивність» (100%), далі йде група «Позитивний інтерес», у якої загальна сума збігів провідних психологічних якостей батька та майбутнього чоловіка складає 92,3%.

Найменший відсоток збігів у групі дівчат, у яких у стосунках із батьком переважає шкала «Автономність». Здійснивши порівняльний аналіз значних психологічних тенденцій з методики Т. Лірі, нами було визначено, що загальна сума збігів провідних психологічних якостей батька та майбутнього супутника життя становить 51,9%.

У дослідженні було здійснено кореляційний аналіз з метою виявлення взаємозв'язку між такими психологічними тенденціями, як образ батька та образ майбутнього супутника життя, які були визначені тестом Т. Лірі.

Розрахунок здійснювався за формулою коефіцієнта рангової кореляції Ч. Спірмена. Отримані дані рангового коефіцієнта кореляції показали існуючу залежність та взаємозв'язок між психологічними тенденціями образу батька та образу майбутнього чоловіка, оскільки коефіцієнт кореляції по всім досліджуваним параметрам наближається до одиниці. Даний показник говорить про прямо пропорційну залежність між психологічними характеристиками батька та образу майбутнього чоловіка у дівчат.

Результати теоретичного аналізу та емпіричного вивчення впливу образу батька на розвиток уявлень про майбутнього чоловіка у дівчат підтвердили гіпотезу дослідження та дозволили сформулювати такі висновки:

1. У уявленнях про батька у дівчат переважає емоційний компонент (емоційне ставлення). Цей компонент позитивніший, ніж у плані характеристики поведінкового компонента образу батька. Батько в уявленнях випробуваних не приділяє їм уваги, не піклується про сім'ю, іноді може грубо поводитися. Для дівчат важливі досягнення батька, більшість випробуваних вважають, що батько має стати кращим.

2. Аналіз образів чоловіка та майбутнього чоловіка показав, що у досліджуваних існує чітка диференціація даних уявлень. Дівчата характеризують чоловіків, виділяючи переважно негативні параметри.

Уявлення про потенційного супутника життя в основному виражені у формі вимог до передбачуваного партнера. Майбутньому чоловікові приписуються такі властивості: люблячий, розуміючий, не ображає жінок, вірний, чесний, відповідальний, із почуттям гумору, матеріально забезпечений. Ці дані свідчать про стереотип уявлень про чоловіка, що склався у дівчат, а також про нереалістичність образу майбутнього чоловіка, який повинен вибиратися із існуючої групи чоловіків.

3. Провідною психологічною характеристикою майбутнього чоловіка є домінантність, що відбиває лідерські дані, прагнення домінування, незалежності, здатність брати відповідальність. Домінантність також є

провідною психологічною характеристикою батька, який і ставить стратегії вибору типу майбутнього чоловіка.

4. До важливих якостей майбутнього чоловіка належать чуйність, делікатність, ніжність, прагнення піклуватися про близьких, а також терпимість до недоліків та вміння прощати; добросердя, що характеризується здатністю до взаємодопомоги, комунікабельністю, доброзичливістю, уважністю. Необхідно відзначити присутність екстремальності (патологічності) у характеристиках поведінки майбутнього чоловіка з психологічних тенденцій домінування та чуйності. З цього випливає, що ставлення до майбутнього супутника життя нереалістичні, образ чоловіка поєднує у собі тенденції безкорисливості, жертвовності з тенденціями домінантності, деспотичності.

5. Позитивний стиль та директивність у взаєминах дівчат з батьком визначають зв'язок образу батька та образу майбутнього чоловіка.

6. Ворожість у взаєминах дівчат з батьком, автономність батька, відгородженість батька від проблем сім'ї, ігнорування батьком інтересів близьких – визначають специфічну систему уявлень про майбутнього чоловіка, який за своїми характеристиками не збігається з типом батька.

7. Існує кореляційна залежність між психологічними характеристиками батька та уявленнями про майбутнього чоловіка за такими тенденціями: домінантність; впевненість в собі; вимогливість; поступливість; довірливість; добросердя; чуйність.

8. Зіставлення результатів провідних психологічних якостей батька та майбутнього чоловіка підтвердило збіг даних якостей у 51,9% досліджуваних. Це доводить існуючий зв'язок образу батька та образу майбутнього чоловіка. Слід зазначити, що на вибір майбутнього чоловіка впливає якість взаємовідносин із батьком, а не лише його особистісні особливості. Це твердження доводять дві провідні тенденції взаємин із батьком – «Директивність», яка характеризує батька як людину, яка спрямовує дівчину, на шлях істинний, змушуючи її підкорятися нормам і правилам, прийнятим у суспільстві, вкладаючи в її душу заповіді моралі; і тенденція «Позитивного

інтересу», що характеризується батьківською впевненістю у собі, уважністю та відкритістю стосунків між батьком та дочкою. Дані тенденції мають найвищі відсотки збігів психологічних якостей батька та потенційного чоловіка.

3.3. Рекомендації психологів щодо правильного виховання доньки батьком

Роль батька у вихованні дочки не менш важлива, ніж роль матері. Дівчинка може гармонійно розвиватися лише за участю у вихованні обох батьків. Однак чоловікам, як правило, буває складно зрозуміти, яка їхня роль у цьому процесі. У них не закладено інстинкт, який би підказав, як правильно поводитися з дитиною. Тим часом роль батька у вихованні доньки важлива на кожному з етапів її життя.

Ми вирішили виділити кілька універсальних рекомендацій психологів, щодо правильного виховання доньки батьком.

Таблиця 3.1.

Рекомендації психологів щодо правильного виховання доньки батьком

Рекомендація	Опис
Захоплюйтесь своєю дружиною	Жіночність доньки формується в залежності від того, наскільки батько цінує ці риси у дружині. Психолог радить батькам дочок виявляти м'якість у спілкуванні з дружиною, не лаятись у присутності дитини, робити їй компліменти, бути уважним до прохань. Усе це сильно впливає на формування правильного типу відносин у майбутньої сім'ї дочки.

Продовження Таблиці 3.1

Вчіться слухати	<p>Комунікація з дочкою грає одну з ключових ролей у побудові стосунків із батьком. Дівчинка напевно захоче поділитися подробицями її шкільного життя, розповісти про друзів та перший досвід спілкування з хлопчиками. Спілкуйтеся з маленькою принцесою так, ніби ви найкращі друзі. Усього півгодини активного вислуховування на день може гарантувати вам довіру дочки на багато років наперед. Критика слів і вчинків дочки, навпаки, може налаштувати її проти вас. Більшою мірою це стосується розумових здібностей дівчинки та її соціальних навичок – саме за їх розвиток відповідає тато.</p>
Пропонуйте допомогу, коли необхідно	<p>Дівчинці важливо, щоб вона могла повністю покласти на чоловіка у будь-якій ситуації. Найчастіше ви допомагаєте їй просто тим, що вислуховуєте. Але іноді потрібно вжити якихось дій. Захищайте дочку, якщо її кривдять у школі або самі пропонуйте їй допомогу, якщо ви можете якось вирішити її проблеми.</p>
Запитуйте про емоції дочки	<p>Дівчаткам необхідно ділитися з батьком своїми емоціями. Як правило, дочки самі діляться своїми почуттями у розмові, але буває, що вони соромляться. Тут допомагають питання «А що ти з цього приводу відчуваєш?». Подібна емоційна розкутість з батьком дає дочці захист та внутрішню впевненість. Нехай вона відчуває і переживає, час від часу плаче і вередує. Якщо дівчинка з дитинства вміє відкрито говорити про свої емоції чоловікові, щасливе сімейне майбутнє їй забезпечене.</p>

Продовження Таблиці 3.1

Хваліть дочку і робіть їй компліменти	<p>Батькові слід сприяти розвитку у дочки позитивної самооцінки, висловлюючи схвалення її здібностей та зовнішності. Щоразу, наголошуючи, що його дочка «розумниця та красуня» батько формує у неї впевненість у собі. Дівчаткам важливо почуватися «маленькою принцесою», яку тато любить і балує. Недостатня ж емоційна чуйність батьків породжує в них занепокоєння, нестійкість настрою і примхливість як привертання уваги оточуючих.</p> <p>Придумайте доньці кілька приємних і лагідних прізвиськ, що підкреслюють її таланти. Це можуть бути казкові персонажі чи відомі особи, яких вона любить.</p>
Цікавтеся думкою дочки	<p>Ви можете разом вирішувати сімейні питання, планувати дозвілля чи відпустку. Дитина може підказати дуже незвичайні вирішення питань – у дітей дуже багата фантазія!</p>

Складено на основі джерел: [3; 11; 14; 18].

Отже, роль батька у житті дівчинки дійсно велика. Батькові важливо приділяти дівчинці достатньо уваги. Батькові важливо знайти правильну дистанцію, щоби не відштовхнути дівчинку від себе, але й тактовно не втручатися. Наприклад, ви можете почати стукати у двері кімнати дитини або у ванну кімнату. Дівчатка-підлітки часто соромляться змін, що відбуваються з їхнім тілом. Як батько ви можете показати правильний приклад поваги до особистого простору молодої жінки.

ВИСНОВКИ

Отже, відповідно до поставлених завдань, можна зробити наступні висновки:

1. Поступово переглядається стереотипна думка про те, що виховання дитини є насамперед обов'язком матері, а не обов'язком батька, який виявляється дистанційованим від нього. Батько поряд з матір'ю є значним чоловіком у житті дитини.

2. Батько значно впливає на вибір людиною шлюбного партнера, а також на його готовність до майбутнього сімейного життя. Особливу роль батько грає у становленні особистості жінки, оскільки є одним із значних чоловіків у її житті.

3. Існує тісний зв'язок між ставленням жінки до батька та її ставленням до протилежної статі. Особливості поведінки батька, його риси фіксуються жінкою на несвідомому рівні і стають зразком її майбутніх відносин з чоловіком. Саме тому жінка, як правило, будує відносини з протилежною статтю так само, як будувалися її відносини з батьком.

4. Відсутність батька позбавляє доньку позитивних якостей та сприяє надмірній незахищеності, сором'язливості, незручності у відносинах з іншими та труднощам у побудові відносин. Відсутність батька – це серйозний урок як для жінок.

5. При порівняльному аналізі образу батька у повних та неповних (материнських) сім'ях було виявлено такі особливості (За методикою «Батьківський твір» О.А. Карабанової: образ батька чіткіше представлений у відповідях учасниць з повних сімей; учасниці з повних і з неповних сімей характеризують батька у минулому як дбайливого та зразкового сім'янина; обидві групи учасниць вважають батька здатним залишити смію та дітей.

Якісний аналіз тесту Т. Лірі показав, що провідною тенденцією в оцінці батька стала тенденція «Домінантність-владність-деспотичність». Ця тенденція

становить 55,6% від усіх досліджуваних. Оцінюючи ідеал чоловіка провідною тенденцією з усієї вибірки також стала тенденція «Домінантність- владність- деспотичність». Вона становить 66,7% виборів усіх випробуваних.

Стандартизовані дані за методикою Е Шафер, дозволили виділити три рівні за кожним досліджуваним параметром: рівень норми, рівень високої вираженості параметра (патологічності), рівень слабкої вираженості параметра.

Результати теоретичного аналізу та емпіричного вивчення впливу образу батька на розвиток уявлень про майбутнього чоловіка у дівчат підтвердили гіпотезу дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барінова Н. В. Психологічні особливості відношення батька як чинник формування статевої ролі «Я»-концепції у дівчат-підлітків: дис.канд. психол. н. Харків, 2006. 132 с.
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 01.04.2023).
3. Дорошенко А. В. Вплив батьківської сім'ї на формування моделі шлюбу у сучасної молоді. *Юність науки*. 2016. С. 69.
4. Драган Т. С., Іващенко А. І. Образ батька в контексті проблеми самооцінки жінки дорослого віку. 2022. С. 302-312.
5. Журавель А. До проблеми подружнього життя: вітчизняний та зарубіжний аспект вивчення. *Психологія*. 2013. С. 26-30.
6. Крайлюк А. І. Особливості впливу батьківських настанов на вибір подружнього партнера. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2015. №. 6. С. 135-139.
7. Крайлюк А. І. Вибір шлюбного партнера: теоретичні аспекти. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2015. №. 3. С. 207-215.
8. Кочарян А.С., Глущенко Л.В. Зв'язок образу батька з образом шлюбного партнера. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: «Психологія»*. 2009. №842. Вип. 41. С.160-165.
9. Кушніренко К. О. Психологічні особливості вибору партнера сучасною молоддю. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2019. №. 34. С. 171-177.
10. Лиманкіна А. І. Особливості образу батька у співзалежній особистості. The 4 th International scientific and practical conference «Scientific research in the modern world» (February 9-11, 2023) Perfect Publishing, Toronto, Canada. 2023. 665 p.

11. Лісова В. Проблема вибору подружнього партнера у психологічному дискурсі. *Психолого-педагогічний факультет*. 2019. С. 197-200.
12. Палкін В. А., Тарануха С. В. Криза сім'ї та проблема відсутності батька у родині: загальне та особливе. *The Unity of Science: International Scientific Periodical Journal*. 2015. №. 4. С. 43-46.
13. Радчук В. М. Механізми вибору шлюбного партнера. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2014. №. 2. С. 232-239.
14. Слободян О. Образ батька як чинник розвитку уявлень про майбутнього чоловіка в зрілій юності. *Магістр*. 2016. Вип. 24. С. 105–108.
15. Стернійчук М. Ю., Литвиненко С. А. Психологічні особливості впливу батьківських фігур на становлення ідентичності доньки. *Психологія: реальність і перспективи*. 2014. №. 3. С. 147-149.
16. Столярчук О. А. Родинні настанови студентської молоді. *The Unity of Science: International Scientific Periodical Journal*. 2015. №. 1-2. С. 106-109.
17. Струтинська Т. Вплив особистісних рис чоловіка/батька на сімейне виховання. *Освітній простір України*. 2017. №. 10. С. 173-180.
18. Федоришин Г.М. Психологія становлення особистості у батьківській сім'ї. Івано-Франківськ, 2006. 174 с.
19. Шишова Т. Про виховання чоловічого характеру. *Шкільний світ*. 2006. № 47. С.10-11.
20. Якименко О. Ю. Особистісна ідентичність дівчат, які перебувають на різних етапах психосексуального розвитку. *Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія: Психологія*. 2011. №. 45. С. 327-332.

ДОДАТКИ

Додаток А

«Поведінка батьків і ставлення підлітків до них» (Е. Шафер)

Інструкція. Просимо Вас оцінити, виходячи з власного досвіду, які із зазначених положень найбільше характерні для Ваших батьків. Для цього уважно прочитайте кожне твердження, не пропускаючи жодного з них. Якщо Ви вважаєте, що твердження повністю відповідає виховним принципам вашого батька, напишіть поруч з ним «так». Якщо Ви вважаєте, що це висловлювання частково підходить для Вашого батька (або матері) – напишіть «частково». Напишіть «ні» якщо, на Вашу думку, твердження не відноситься до Вашого батька.

Опитувальник

Мій батько:

1. Дуже часто посміхається мені
2. Категорично вимагає, щоб я засвоїв, що я можу робити, а що ні
3. Бракує терплячості в ставленні до мене
4. Коли я йду, сам вирішує, коли я повинен повернутися
5. Завжди швидко забуває те, що сам говорить або наказує
6. Коли у мене поганий настрій, радить мені заспокоїтися або розвеселитися
7. Вважає, що у мене має існувати багато правил, які я зобов'язаний виконувати
8. Постійно на мене комусь скаржиться
9. Надає мені стільки свободи, скільки мені треба
10. За один і той же один раз карає, а інший – прощає
11. Дуже любить робити що-небудь разом

12. Якщо призначає якусь роботу, то вважає, що я повинен робити тільки її, поки не закінчу

13. Починає сердитися і обурюватися з приводу будь-якої дрібниці, який я зробив

14. Можу йти, куди захочу, і не питати у нього дозволу

15. Залежно від мого настрою відмовляється від багатьох своїх справ

16. Коли мені сумно, намагається розвеселити і надихнути мене

17. Завжди наполягає на тому, що за всі мої провини я, повинен бути покараний

18. Його мало цікавить те, що мене хвилює і чого я хочу

19. Якщо б я захотів, то міг би йти куди захочу щовечора

20. Має певні правила, але іноді дотримується їх, іноді – ні

21. Завжди з розумінням вислуховує мої погляди і думки

22. Стежить за тим, щоб я завжди робив те, що мені сказано

23. Іноді у мене виникає відчуття, що я йому противний

24. Практично дозволяє мені робити все, що мені подобається

25. Змінює свої рішення так, як йому буде зручно

26. Часто хвалить мене за що-небудь

27. Завжди точно хоче знати, що я роблю і де перебуваю

28. Хотів би, щоб я став іншим, змінився

29. Дозволяє мені самому вибирати справу до душі

30. Іноді дуже легко мене прощає, а іноді – ні

31. Намагається відкрито довести, що любить мене

32. Завжди стежить за тим, що я роблю на вулиці або в школі

33. Коли я зроблю що-небудь не так, постійно і всюди говорить про це

34. Надає мені багато свободи. Рідко говорить «повинен» або «не можна»

35. Дуже важко заздалегідь визначити, як надійде, коли я зроблю що-небудь добре

36. Вважає, що я повинен мати власну думку з кожного питання

37. Завжди ретельно стежить за тим, яких друзів я маю

38. Коли його чимось зачеплю чи образю, що не буде зі мною говорити, поки я сам не почну
39. Завжди легко мене прощає
40. Хвалить і карає дуже непослідовно: іноді занадто багато, а іноді занадто мало
41. Завжди знаходить час для мене, коли це необхідно
42. Постійно вказує мені, як себе вести
43. Цілком можливо, що по суті мене ненавидить
44. Проведення канікул я планую за власним бажанням
45. Іноді може образити, а іноді буває добрим і вдячним
46. Завжди відверто відповість на будь-яке питання, про що б я не запитав
47. Часто перевіряє, чи всі я прибрав, як він велів
48. Відчуваю, що він нехтує мною
49. Моя кімната або куточок – це моя фортеця: можу прибирати її чи ні, він туди не втручається
50. Дуже важко розібратися в його бажаннях і вказівках

Ключ

позитивний інтерес: 1, 6, 11, 16, 21, 26, 31, 36, 41, 46-

директивність: 2, 7, 12, 17, 22, 27, 32, 37, 42, 47-

ворожість: 3, 8, 13, 18, 23, 28, 33, 38, 43, 48-

автономність: 4, 9, 14, 19, 24, 29, 34, 39, 44, 49-

непослідовність: 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 45, 50.

Тест міжособистісних відносин Лірі

Інструкція

Вам будуть представлені судження, що стосуються характеру людини, його взаємин з оточуючими людьми. Уважно прочитайте кожне судження і оцініть, чи відповідає вона Вашому уявленню про себе.

Поставте на бланку відповідей знак «+» проти номерів тих визначень, які відповідають Вашому уявленню про себе, і знак «-» проти номерів тих тверджень, які не відповідають Вашому уявленню про батька та майбутнього чоловіка. Намагайтеся бути щирими. Якщо немає повної впевненості, знак «+» не ставте.

Методика може бути представлена респонденту або списком (за алфавітом або у випадковому порядку), або на окремих картках. Йому пропонується вказати ті твердження, які відповідають його уявленню про себе, відносяться до іншої людини або його ідеалу.

Обробка результатів

Обробка даних проводиться за кожною шкалою за допомогою ключа.

Ключ

1. Авторитарний: 1 - 4, 33 - 36, 65 - 68, 97 - 100.
2. Егоїстичний: 5 - 8, 37 - 40, 69 - 72, 101 - 104.
3. Агресивний: 9 - 12, 41 - 44, 73 - 76, 105 - 108.
4. Підозрілий: 13 - 16, 45 - 48, 77 - 80, 109 - 112.
5. Підпорядковується: 17 - 20, 49 - 52, 81 - 84, 113 - 116.
6. Залежний: 21 - 24, 53 - 56, 85 - 88, 117 - 120.
7. Доброзичливий: 25 - 28, 57 - 60, 89 - 92, 121 - 124.
8. Альтруїстична: 29 - 32, 61 - 64, 93 - 96, 125 - 128.